

DET NORSKE ARKEOLOGMØTET

NAM-STYRET 2001-2002

Kristine Johansen, Riksantikvaren, Pb 8196 Dep, 0034 Oslo, tlf.22 94 04 75, e-post:

kristine.johansen@ra.no

Ronny Henriksen, Akershus fylkeskommune, Stab for regional forvaltning, Schweigaardsgt 4, 0185

Oslo, tlf. 22 05 55 90, e-post: Ronny.Henriksen@akershus-f.kommune.no

David Tuddenham, NTNU-Vitenskapsmuseet, Institutt for arkeologi og kulturhistorie

7491 Trondheim, tlf. 73 59 03 35, e-post: david.tuddenham@vm.ntnu.no

Marianne Skandfer, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for arkeologi, 9037 Tromsø, tlf 77 64 54 03, e-post: skandfer@isv.uit.no

POSTADRESSE: Kristine Johansen, Riksantikvaren, Pb 8196 Dep, 0034 Oslo

Miljøverndepartementet

Postboks 8013 Dep

0030 Oslo

Oslo, 05.07.02

HØRING AV NOU 2002:1 FORTID FORMER FRAMTID – UTFORDRINGER I EN NY KULTURMINNEPOLITIKK

Norsk Arkeologmøte (NAM) viser til høringsbrev av 28.02.02 om ovennevnte. Høringen er behandlet på NAMs styremøte 31.05.02. NAM har følgende merknader knyttet opp til punktene i høringsbrevet som det ønskes tilbakemeldinger til:

Utredningens mål, strategier og innsatsområder som grunnlag for en framtidsrettet kulturminnepolitikk.

NAM vil påpeke at utredningen er lite fokusert på fornminnevern og desto overfokusert på bygningsvern. NAM beklager at dette aspektet har kommet i bakgrunnen. Begrepet *kulturminner* er lite problematisert. Utredningen er på mange måter reflekterende og lite konkluderende. NAM savner fokus på en del viktige områder:

- Det økonomiske aspektet er lite diskutert i forhold til de arkeologiske kulturminnene.
- De arkeologiske registrene er ikke-statiske oversikter i motsetning til bygningregistrene (SEFRAK/fredningslista)
- Arkeologien trenger en styrking av de internasjonale konvensjonene
- Grunnforskning er lite problematisert

Hvordan legge til rette for aktiv bruk og ivaretagelse av mangfoldet i kulturarven?

Aktiv bruk og ivaretagelse står på mange måter i et motsetningsforhold. Det går en grense mellom bruk og forbruk av kulturminnene som en ikke-fornybar ressurs. I tillegg har mange av de arkeologiske kulturminnene en etisk problemstilling knyttet til seg; hvem eier og bestemmer over historien knyttet til disse? Verdisetting av kulturminner, som ved vurdering av hva som skal prioriteres for bevaring, og opparbeiding av kulturminneregistre, må ses i lys av at vår kunnskap om kulturminnene og kulturminnebestanden stadig endres. Visse kjente kulturminnetyper får nytt innhold som resultat av ny forskning, mens andre kulturminner kommer til ved arkeologisk feltarbeid. For eksempel var de såkalte «Slettnestuftene», datert innenfor første årtusen f.Kr., helt ukjente frem til 1992, da de to første ble funnet og utgravd på Slettnes i Hammerfest kommune. Etter fjorårets feltsesong (2001) var slike tufter blitt den vanligste kulturminnetypen fra jernalder på kysten av Finnmark. NAM savner problematisering av en del punkter knyttet til dette:

- Det etiske spørsmål ved aktiv bruk og tilrettelegging
- Erkjennelse om hva vi ennå ikke vet, inkl marinarkeologi og samisk

Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping

De samme problemstillinger som anført over, kan også knyttes til dette punktet.

Eiernes og brukernes rolle og situasjon i kulturminnearbeidet

NAMs oppfatning er at eiernes og brukernes rolle er for sterkt fokusert i utredningen. NAM savner innfallsvinkelen hvor kulturminnenes situasjon er fokusert. NAM kunne ønske en fremstilling i høringen hvor de ulike kulturminnetypene og sektorene innefor kulturminnevernet hadde blitt differensiert i forhold til eiernes og brukernes rolle. Utredningen har en sterk slagside på dette området i forhold til automatisk fredete kulturminner. NAM vil imidlertid fokusere på at registersituasjonen er kritisk i forhold til eiernes og brukernes behov. I forhold til de andre skandinaviske land har Norge kommet svært kort i å ivareta denne gruppens behov for opplysninger om egne kulturminner. Dette må imidlertid ses i lys av at de norske kulturminneregistrene aldri har vært oppbygget med tanke på eiernes og brukernes behov

Partnerskap og samarbeid

NAM anser at det er et svært stort behov for å klargjøre hva utredningen anser med begrepene *partnerskap* og *samarbeid*. NAM vil derfor påpeke viktige oppgaver i forhold til:

- Behov for tydeliggjøring av organisasjonenes rolle, definisjon av de ulike rollene i kulturminnehierarkiet
- Fokus på ulike tilnærminger i forhold til ulike roller og en differensiert tilnærming til forvaltning av kulturminner
- De faglige synspunktene må veie tyngst i faglig uenighet. Dette står i en åpenbar motsetning til partnerskapstanken

Kompetanseoppbygging og utdanning

NAM er særlig opptatt av kompetanseoppbygging og utdanning som grunnlag for forvaltning av kulturminner. Dette gjelder på flere sektorområder i kulturminnevernet og særlig i forhold til de arkeologiske kulturminnene. NAM trekker frem marinarkeologi som et eksempel på dette.

Kulturminner under vann er et mangfoldig tema, hvor kysten naturlig nok i en norsk sammenheng er et dominerende miljø for denne formen arkeologi. Vann og vassdrag i innlandet representerer også store utfordringer, men frem til nå har man av ressurshensyn ikke hatt anledning til å utforske dette landskapet i tilstrekkelig grad.

Kulturminnevernet under vann er en relativt liten del av den øvrige kulturminneforvaltningen, hvor tildeling av midler tradisjonelt har vært sparsommelige. Forvaltningen og skjøtselen av kulturminner under vann er på flere hold mangelfull, noe som i første rekke skyldes manglende ressurser til å gripe tak i utfordringene i tilstrekkelig grad. Slik sett er det gledelig å registrere at utvalget har sett behovet for en betydelig innsats i tiden fremover.

Forvaltningen av kulturminner under vann besørges i dag av henholdsvis Norsk Sjøfartsmuseum, Stavanger Sjøfartsmuseum, Bergen Sjøfartsmuseum, NTNU Vitenskapsmuseet og Tromsø Museum. Kulturminner under vann på Svalbard tilligger Sysselmannen. Ut over Sysselmannen som ikke ha egne marin arkeologer mottar samtlige forvaltningsmuseer midler til stillinger innen marin arkeologi gjennom Riksantikvarens kjøp av tjenester. Bemanningssituasjonen er imidlertid ikke tilfredstillende, og gir i liten grad anledning til andre oppgaver ut over å bistå fylkeskommunene og andre i behandling av arealplaner, kommuneplaner, utbyggingsplaner og konsekvensutredninger. Oppgaver som retter seg mot funnmeldinger, gjennomføring av registreringer og sikringstiltak blir ofte utsatt for en nedprioritering på grunn av stort arbeidspress i forvaltningen med begrensede midler til rådighet. Riksantikvarens kjøp av tjenester har videre ikke blitt økt i takt med behovet, noe som marginaliserer de oppgavene sjøfartsmuseene er satt til å gjøre.

Et eksempel på sistnevnte er Stavanger Sjøfartsmuseum, som til tross for en årlig saksmengde som tilsier minst en hel stilling til forvaltningen kun mottar midler for en halv stilling. Oppgaver som retter seg mot funnmeldinger, registreringer og nødvendige sikringstiltak av kjente kulturminner lar seg derfor ikke gjennomføre.

Situasjonen for Stavanger Sjøfartsmuseum er i en særstilling, men er på mange måter også betegnende for de øvrige forvaltningsmuseene som har ansvar for kulturminner under vann. Antall tiltakssaker er økende for samtlige landsdelsmuseer, og viktige oppgaver innen kulturminnevernet under vann blir i økende grad utsatt for nedprioriteringer.

En direkte effekt av manglende ressurser innen kulturminnevernet under vann er en høy skade/tapsprosent på kulturminner sammenlignet med situasjonen på land. Skipsvrak og eldre havner er meget utsatt for destruktive inngrep fra tiltak og uønsket dykkevirksomhet. En eksakt tallfesting lar seg imidlertid vanskelig gjøre, da man ikke har en tilfredstillende situasjon for overvåking av kulturminner under vann.

Utvalget viser til at oversikter over hva som finnes hvor og hvordan dette best tas vare på er under utvikling. Riksantikvaren har blant annet initiert et prosjekt som tar til sikte å danne felles registre

og oversikter. Her er det viktig å påpeke at dagens innsikt over kulturminner under vann er mangelfull og ikke representativ for bredden av kulturminner som finnes.

Den dominerende gruppen kulturminner i de respektive forvaltningsmuseenes sjøfunnregistre er etterreformatoriske skipsvrak på ytterkysten som er meldt inn av sportsdykkere. Ytterkysten representerer et attraktivt område for sportsdykking på grunn av spennende topografi og ofte gode siktforhold. Ytterkysten representerer også en seilingsled som for alvor ble tatt i bruk etter middelalderen, hvor mange handelsfartøy har gått ned. Slike vrak er gjerne lett synlige på bunnoverflaten.

Det er viktig at man ikke leser informasjonen som er å finne i sjøfunnregistrene som en fasit over bestanden av kulturminner under vann, da registersituasjonen er mangelfull.

Det er videre et stort behov for kunnskapsutvikling som retter seg mot andre typer kulturminner som kan forventes å opptre under vann, som for eksempel steinalderboplasser under vann, seilsperringer, rester av havneanlegg m.m. Et forsømt kapittel i arkeologien under vann er for øvrig innlandets vann og vassdrag, som i stor grad fremstår som et ukjent landskap. Av ressursmessige hensyn har man ikke hatt anledning til å undersøke disse potensialene i tilstrekkelig grad.

En utvikling av registrene krever foruten et felles nomenklatur også en målrettet innsats mot systematisk registrering av kulturminner, og at man ikke minst utvikler kunnskap gjennom forskning. Sistnevnte er et område som er helt forsømt, og som det **må** legges vekt på om intensjonen om å få fagområdet opp på et tilsvarende nivå som de øvrige fagområdene i kulturminneforvaltningen i det hele skal være realistisk. Den eneste muligheten forvaltningsmuseene i dag har til kunnskapsutvikling er den tiltaksfinansierte virksomheten. Det er meget uheldig om forskningen kun skal styres av de til enhver tid innkommende plan og tiltakssaker.

Til tross for marginale midler, har man ved forvaltningsmuseene dannet en lokal kompetanse på kulturminnene innenfor museumsdistriktene som er unik for hvert museum. Av den grunn må man også stille spørsmål til utvalgets innstilling om oppmyking av forvaltningsgrensene. Hvis intensjonen er å konkurranseutsette forvaltningssakene kan dette få uheldige konsekvenser da de økonomiske vurderingene vil stå over rent faglige forhold. Man risikerer også en nedbygging av de lokale kompetansesentraene man har gjennom en fragmentering av kulturminnevernet.

NAM er videre opptatt av at:

- Grunnforskning må styrkes
- Spisskompetanse er viktig
- Den frie forskningens betydning for ny kunnskap
- At arkeologien styrkes i kulturminnevernet
- At det er positive signaler om at formidling kan innarbeides i utgravningsbudsjettene

Mindretallets særmerknad

NAM oppfatter merknaden som snever og med liten kunnskap om arkeologien. Det oppfattes ikke som en aktuell problemstilling å evaluere fornminneregistret som grunnlag for utredningen. Kritikken oppfattes ikke som relevant, tatt i betraktning eiernes og brukeres sterke innflytelse og fokus i utredningen.

Kommuneprosjektet

NAM anser at differensiert kulturminnevern er en interessant problemstilling. Økt delegering til kommunesektoren må imidlertid ses i lys av kompetanse. Særlig mener NAM at dette er viktig for de arkeologiske kulturminnene. NAM kan ikke se at det er hensiktsmessig å legge forvaltningsansvar for arkeologiske kulturminner til primærkommune-nivået, da det ikke er tenkelig at disse vil være i stand til å skaffe seg nødvendig kompetanse på området.

- For de arkeologiske kulturminnene må det stilles krav om profesjonell forvaltning. De arkeologiske kulturminnene kan ikke gjøres til gjenstand for skjønnsmessig vurdering.
- Differensiert forvaltning er interessant og bør utprøves og evalueres.
- Kompetanse er avgjørende for vellykket forvaltning.
- Kommunen er de nærmeste til å forvalte lokale kulturminner. Det bør derfor gjennomføres en utredning som definerer hva kommunene kan ta ansvar for allerede innenfor dagens forvaltningssystem.

Vårt brev vil også bli oversendt pr e-post.

For NAM-styret

Ronny Henriksen